

УДК 821.161.2.0'06:82-6

DOI: 10.31471/2304-7402-2026-23(84)-213-220

НЕЗРУЧНИЙ БАЗИЛЕВСЬКИЙ**Євген Баран**

*Карпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: evgen.baran@pnu.edu.ua*

У статті йдеться про українського поета, есеїста, лауреата Шевченківської премії 1995 року Володимира Базилевського (1937-2026), про початок особистого знайомства з письменником і подаються листи Володимира Базилевського до автора дослідження.

Ключові слова: *Володимир Базилевський, епістолярій, сучасний український літературний процес.*

*«Я НЕ боюся критики, бо жорстокішою правди за ту,
яку я знаю за собою, сказати вона не зможе»*

Володимир Базилевський. Інстинкт істини. 2024

Моє знайомство з Володимиром Базилевським (14 серпня 1937 – 21 січня 2026) як письменником розпочалося з його книжки критичної прози «І зав'язь дум, і вільний лет пера» (1990), яку придбав у Києві ще навчаючись в аспірантурі Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. Тоді взагалі таких книжок виходило небагато, і цей автор, якого я не знав, заповнив мене своїм легким есеїстичним і водночас професійним письмом. А оцінки постатей літератури для мене взагалі виглядали революційними.

Поетичне вибране Володимира Базилевського «Вертеп» (1992), за яку поет був відзначений Державною премією імені Т.Г.Шевченка (1994), я прогавив, але «Вокзальну площу» (1995) вже «вилювив» десь у київській спілці письменників і прочитав, знову з таки зі здивуванням і внутрішнім захопленням поетичною сміливістю автора.

Десь тоді ж Володимир Базилевський в «Літературній Україні» опублікував полемічну статтю «Варваризація», в якій було поставлене питання глобальної кризи літератури і спроби пояснити причини: «Криза літератури - передусім криза світоглядна. Корозія письма в тих чи тих його виявах тільки тому підтвердження. Обдарованих не поменшало. Як ніколи, спостерігаємо їх приплив. Але з талантом щось діється! Він деформується і нівелюється, стає додатком до хору, втрачає суверенітет.

Каламутна хвиля несе його, як і всіх. Він втрачає вміння протистояти їй» [2, с. 484].

Нарешті, влітку 1999 в журналі «Кур'єр Кривбасу» я прочитав статтю Володимира Базилевського «Пушкін, Пушкін...» (передрукована у книжці «Лук Одиссеїв», 2005), яка мене тоді вразила глибиною міркувань. І хоча з Володимиром Базилевським пізніше почав опонувати Василь Чепурний, що перейшло у патологічне упередження, я й сьогодні вважаю, що та давня стаття Базилевського стала важливим переходовим моментом в оцінюванні імперської класики, але також і застереженням в засиллі політичної кон'юнктури, яка відкидає пласт імперської культури, в якій ми перебували і формувалися понад 300 літ як зайвий багаж: «Порушення культурних комунікацій згубне для таланту і вигідне його поверховій подобі: на безриб'ї і рак риба» [2, с. 83].

Власне, з цієї статті і все розпочалося. Якось в розмові зі Степаном Процюком я поділився враженнями про статтю Володимира Базилевського і сказав, що багато моментів у статті є суголосними з моїми, що хотілося б письменникові написати і подякувати за матеріал. Процюк відповів просто: «У чому проблема? Хочеш написати, - напиши». І тоді я відважився написати Базилевському листа, адресу узявши з письменницького довідника. Так зав'язалося наше листування і спілкування. Листів збереглося небагато, усього шість, з 12 серпня 1999 до 11 грудня 2007. Останній, сьомий запис, замість підпису на книжці «Холодний душ історії» (2008).

Після першого листа був ще лист із запитаннями до Володимира Базилевського. Ця розмова була опублікована в журналі «Кур'єр Кривбасу» (2000. - № 123. с. 95-113) і передрукована в книжці «Лук Одиссеїв» (2005. с. 630-653). Вона ж дала поштовх до цілого циклу розмов, які я провів з письменниками і опублікував на сторінках журналів «Кур'єр Кривбасу», «Золота Пектораль», «Форма[р]т», «Березіль» і «Перевал» у 2001-2010 роках [4, с. 76-78].

Чому не продовжувалося листування? Одна з причин, що мода на традиційне листування сливе пройшла. Час від часу ми спілкувалися телефоном і обмінювалися книжками. В останні роки Володимир Олександрович писав такі короткі враження над прочитаним, переосмисленим, і видав два величезні томи: «Талант і талан: Есеї, статті, інтерв'ю, діалоги» (Київ: Укр.письменник. 2021. 868 с.) та «Інстинкт істини: імпресії та медитації» (Кам'янець-Подільський. 2024. 1160 с.), в яких письменник згадував і мене: «Десять років тому критик Євген Баран, навівши цей сповідальний пасаж, зауважив: «Тільки зараз я усвідомив, чим притягує мене цей поет-мислитель. Гострим, болісним відчуттям власної і чужої катастрофи, як власної. Тільки зараз я розумію, чому його поезія мене притягує і відштовхує, - гострим, болісним відчуттям катастрофи». Мене зворушують ці й подальші слова, сказані людиною

набагато молодшою від мене. Бо вони - з влучань у десятку. І - опосередковане підтвердження того, що багато років тому зауважив критик старшого покоління» [3, с. 376-377]; «ЛИСТ від Г.Білоуса (Черкаси). А в ньому рядки зі статті Є.Барана про мене: «Я щасливий, що є сучасником цієї самотньої і мудрої людини. Бо зерна, посіяні ним, таки проростають» Оце і є мій орден до 70-ліття. Тим приємніше, що мовлене це критиком іншого покоління: вдумливим, тверезим, не схильним до компліментарних щедрот. І мені, зізнаюся, старому скептикові, хочеться вірити: «...таки проростають»» [1, с. 710].

У кожного з нас є моменти, коли ми розкидаємо каміння і коли приходиться пора їх збирати. Настав такий момент і в мене. Оглядаючись на свій майже 40-річний шлях активного читання сучасної української літератури, перша публікація в газеті «Друг читача» від 11 лютого 1988 [4, с. 21], розумію, що мені пощастило спілкуватися зі знаковими посталями української літератури другої половини ХХ-го століття, які знали ціну слову і ціну мовчанню. Володимир Базилевський із цього поважного ряду.

Література

1. Володимир Базилевський. Інстинкт істини: імпресії та медитації. - Кам'янець-Подільський. 2024. 1160 с.
2. Володимир Базилевський. Лук Одиссеїв. - Київ: Ярославів Вал. 2005. 656 с.
3. Володимир Базилевський. Талант і талан: Есеї, статті, інтерв'ю, діалоги. - Київ: Укр.письменник. 2021. 868 с.
4. Євген Михайлович Баран: бібліографічний покажчик (до 50-річчя від дня народження) / Упорядник О.Б.Гуцуляк. Івано-Франківськ. 2011. 132 с.

Листи Володимира БАЗИЛЕВСЬКОГО

1)

Глевах-4, 12.08.1999

Шановний п. Євгене!

Вашу пропозицію щодо оприлюднення майбутньої розмови приймаю. Накопичуйте і надсилайте запитання.

Це може бути вільний обмін думками з широким охопленням матеріалу (поезія, критика, історія, можливо, Ви читали мої скандальні статті в «Дніпрі») або ж локалізована розмова, підпорядкована певній темі.

Вирішуйте самі. Одне лишень застереження: не оминаючи проблеми с т а р і - м о л о д і, не зациклюйтесь тільки на ній.

Щодо публікації визначимось потім. Можна в «Кур'єрі...», можна і в «ЛУ». В залежності від того, що в нас вийде. Головне, аби діалог був змістовний.

Передавайте мої дружні вітання С.Процюку. Ми всі троє так прижилися в ж-лі Гусейнова, що є відчуття особистого знайомства. Між іншим, торік я використав рядок з його вірша як мотто до свого власного.

Добре, що Ви надіслали свою книжечку. Це допоможе мені глибше зрозуміти Вас, а отже, гадаю, стане в пригоді для реалізації нашого наміру.

Щиро Ваш В.Базилевський

2)

Київ, грудень 2006

Добрідень, п. Євгене!

Доброго Вам здоров'я, яснодумання і мудрописання у Новому році!

А в паузі між двома останніми вишліть Слабошпицькому свою книжку.

Забув, у якому ж-лі і коли має бути Ваш відгук на мій «Лук...»

В.Базилевський

3)

Глеваха, 3.06.2006

Шановний п.Євгене!

Ваші 45 – здоров'я Вам і творчості! – прекрасний вік для імпресій та медитацій. Свідомо провокую Вас на цю тривалу в часі акцію, саме з огляду на Вашу ошадливість.

Приємно було дізнатися, що ми одностайні в оцінці Л. Новиченка. Для багатьох він досі лишається постаттю одіозною і неприйнятною. Частково він і сам у цьому винен. Але він мав те, чого не мали вони – гостроту вродженого (вже потім розвиненого!) критичного чуття. Це був критик, який рано зрозумів безпідставність власних художніх претензій, і цим вчасним розумінням подвійно употужнив свій критичний потенціал. На схилі життя від нього чи не всі відвернулися, хоч декому ой як хотілося, аби він згадав про них бодай побіжно. Боляче було спостерігати, як старість та болячки ламали цього високорослого, на позір незламного чоловіка. Почуваючись майже в сирітстві у свою призахідну пору, Л.М. дуже прихилився до Л.Талалая і до мене. Написати б про це, та не доходять руки...

У Василя Сухомлинського я не вчився. Вчився у його брата Івана Олександровича та сестри Милі (Меланки) Олександрівни. Позаяк у моєму селі Байдакове (у нас – Байдакова) була тільки початкова школа, то до 5-го класу я пішов у с.Омельник. Це був один колгосп, відстань між селами – 4 км. Омельник, то, сказати б, родове гніздо Сухомлинських, неподалік від знаменитого Павлиша (його, здається, в «Мальвах» згадував Горький) де, до слова, я народився.

Іван був особистістю не менш яскравою, ніж Василь, педагог і ритор божою милістю. Загубила його дочасно горілка. Дружина І.О. Паша (Параска) Марківна викладала в нас географію, з нею та її дочкою Тамарою (теж педагог, тривалий час директорка школи в м. Олександрії) ми (дружина і я) підтримували зв'язки: я читав листи В.О., писані його бісерним почерком, гортав родинні альбоми. Ви змусили мене згадати те, про що я сам почав забувати...

Про існування «Книжкового Клубу» почув від Вас вперше, але раз лають, то, отже, й зазирають у мої писання. У нашу епоху нечитання і блазнювання і то п(ф)люс...

З повагою В.Базилевський

4)

Київ, 24.01.2007

Шановний п. Євгене!

Майже в одночасі отримав «Січеслав» і Ваш «Читацький щоденник» з гарним портретом на обкладинці.

І, як раніше, зауважив Ваше уміння висловлюватися коротко й містко. І знову згадав зненавидженого (не без підстав!) Белінського. У нього є чому повчитися: він умів роздягнути автора одним-двома реченнями. Добре, якби Вам, як свого часу мені, пощастило придбати його академічний 13-томник (1953-1959).

Чи перевидали його – не відаю. Навряд: одіозна, як на нинішній час, фігура і – не єврей.

Дякую на доброму слові. Здоров'я Вам і нових книг.

З повагою В.Базилевський

P.S. Ви, звичайно, знаєте про безглузду смерть Л.Куценка. Дуже прикро. Він засвітив Маланюка, а Маланюк – його. І це був тільки розгін...

Добре, якби Ви надіслали (я Вам про це писав) попередню книжку Слабошпицькому. Він хотів її мати.

5)

Глеваха, 3.11.07

Шановний п.Євгене!

Колись Ви назвали мене незручним автором. І то правда. Прочитавши за один присіст Вашу книжку, переконався, що Ви теж не належите до зручних авторів. Ваше дошукування правди в літературі і в стосунках з людьми – це перманентний ризик наштовхування на нерозуміння, неприйняття й ворожду.

За намагання бути собою треба платити. Тому певний дискомфорт Вам забезпечений. Але саме він – парадокс – дасть Вам можливість впевнитися у своїй правді і достойно нести свій хрест. На благо літератури, яка не знає лицедійства, скверни й мерзоти. Тим огидніших, якщо їх продукує людина з хистом. Є талант, як бліда поганка: зовні привабливий, а всередині смертельна отрута. Рідко відважуємося на діагностику в цьому дусі.

В одній із Ваших публікацій в «ЛУ» вчулася мені зневіра чи й розгубленість. Мені знайомі ці душевні стани як наслідок видимого й невидимого тиску середовища на нашу психіку. Збирався навіть написати Вам кілька підбадьорливих слів, та не зумів себе організувати: хвороби, клопоти.

Тепер, коли книжка Ваша прочитана, виніс цілком певне враження – Ви в добрій формі. Отже, вистоїте, хоч реакція на цю публікацію, звичайно ж, буде неоднозначна.

У щоденниковому асорті багато слушного й точного. Опустив би хіба що деякі домашні чи дріб'язкові моменти, як і сентенцію з приводу зустрічі з 15-річною дівчиною. Я не ханжа, річ не в цьому. А в тому, що записав цей (про те ж саме можна сказати делікатніше й глибше) не ув'язується з тоном і ладом вдумливих Ваших розмислів. Часто ми, самі того не помічаючи, йдемо на повідку в оточення.

Найбільше припали до душі есеї. У них відбилися Ви найповніше. Хід міркувань, несподіваний ракурс, вміння синтезувати враження – гадаю, розумний читач оцінить усе те належним чином. А на нерозумного і зважати нічого. Навіть там, де матеріал відомий, мулярська кладка Ваша. Зачепила розповідь про батька: не кожен на це зважиться. Але без такої відвертості нема письменника.

Подумки пов'язую Ваше літературне майбутнє (найближче) з потужною книгою коротких есеїв. Подразників – море. Не знехтуйте заохоченням аксакала: це Вам вдається.

Сьогоднішня белетристика переважно мені чужа, відчуття стороннього тіла. А це означає (окрім усього іншого), що звужується мій час. Від ювілею втік, від себе, як відомо, не втечеш. Усе частіше ловлюсь на тому, що навіть на листа підняти себе важко. І якщо я сьогодні розпи-

сався, то «винна» в цьому Ваша книжка. Ось тільки одежа її не зовсім адекватна плоті, та й не вельми свіжа. Оте «наодинці» замацали вже мої ровесники. У виграші тільки Марк Аврелій.

Щиро Ваш В.Базилевський

P.S. Щодо Вашого прохання підтримати новий часопис. Був у мене ц.р. в Києві одеський журналіст, мій колишній начальник на «Чорноморській комуні» (нині газета «Чорноморські новини»). Відбувся діалог. Йдеться в ньому про одеську пору мого життя. Чи підійде він Вам? Якщо так, повідомте.

б.

11. 12. 07., Глеваха

Добридень, п. Євгене!

Порпаючись в архіві, натрапив на цикл, який не друкувався. Його й пропоную. З «Імпресіями...» заплутався: що було оприлюднене, що ні. Тому є небезпека повтору. Стосовно інтерв'ю передумав: озиратися – ні сіло, ні впало – у свою молодість на сторінках журналу, у якому друкуешся вперше, не зовсім коректно. Тому не прогнівайтесь.

То правда, що в «кожного із нас своя міра дивної компромісности». Причини відомі.

Щодо ворожості. Критик не дівка на виданні: ворожість – підтвердження його присутності в літературі. Пряме свідчення – його читають. Тому «неприятнь» Старуна радше плюс аніж мінус. Я мало знаю писання цього чоловіка. Зо два десятки років тому побіжно згадав його «Абетку світла» у своїй книзі «І зав'язь дум, і вільний лет пера». З поодиноких публікацій у періодиці склалося враження, що це поет зі своєю нішею, яку й освоює плюс-мінус. Ось тільки його намагання ставити крапки посеред рядка (добірка в «ЛУ») – це підкидання колод перехожому на рівній дорозі. Є ризик спіткнутися і розбити фізію.

Література таки скурвлюється. Добре, що й у цьому пункті ми одностуді. Неминучість «скурвлення» я запідозрив ще гай-гай коли, протистояв, як міг, упродовж багатьох років. Зрештою, дійшов невтішного висновку: до глухонімих не достукатися. Та й коріння тенденції – у нездоров'ї суспільства.

Ваш приятель нарощує м'язи. Кажу про Процюка – прозаїка й есеїста. Щоправда, читав не все з ним написаного. Ще в пору мого членства у Шевченківському комітеті запам'яталася його «Інфекція». Менше б тільки блуду. Уже хоча б тому, що це – партія хору.

Принагідно вітаю Вас з наступаючим роком. Нехай він буде прихильним до Вашого вдумливого пера.

Щиро Ваш В. Базилевський

7.

Шановний Євгене!

Ось Вам книга, а в ній стаття, яка, за Вашими словами, викликала масу обурень» («Лук Одиссеїв»).

Тепер, гадаю, Ви матимете повне уявлення і як про ту, нині вже давню дискусію (битву), так і про донкіхота-автора, що в одночасі змагався на два фронти. Другий - літературний. Кажу про «Варваризацію», що була написана того ж 1995-го.

На наше нещастя, холодний душ і варваризація тривають. Сьогодні ця пара - нерозлий-вода.

З дружнім потиском

В.Базилевський.

9.04. 2008.

Київ

VOLODYMYR BAZYLEVSKYI: AN INCONVENIENT FIGURE

Evgen Baran

Vasyl Stefanyk Carpathian National University;

76000, m. Ivano-Frankivsk, str. Shevchenko, 57;

e-mail: evgen.baran@pnu.edu.ua

The article explores the life and work of the Ukrainian poet and essayist, laureate of the 1995 Shevchenko Prize, Volodymyr Bazylevskyi (1937–2026). It recounts the beginnings of a personal acquaintance with the writer and presents a selection of his letters addressed to Yevhen Baran.

Keywords: *Volodymyr Bazylevskyi, epistolary writing, contemporary Ukrainian literary process.*